

ישראל וישמעאל — הילכו יחדו? (סמפוזיון)

ראשי פרקים

- א. רקע
- ב. הרב יואל קרנין — עפרה
1. "עבודה ערבית" — עלול היה להיות גרוע יותר
2. הגירה בהסכמה — בהחלט! בכפיה — בשום פנים!
3. זכויות האזרח חוצות גבולות מדיניים
4. כח המלכות נחלש, אך קיים
- ג. הרב משה לוינגר — חברון
1. "העבודה הערבית" — תופעה טבעית
2. עם ישראל אור לגויים בכלל, ובתוך ארצו בפרט
3. "עצורי המחתרת" — אינם מורדים במלכות ואינם רוצחים
- ד. הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין — ראש ישיבת הר עציון
1. השחרור מהעבודה מביא לידי חטא
2. "ראש קטן" ולא מורי העולם
3. היהדות אינה שיוונית
4. חנינה לרוצחים (!?)

☆ ☆ ☆ ☆ ☆

א. רקע

נושא היחסים בין יהודים לנוכרים בכלל ולמיעוטים הערביים בארץ ישראל בפרט לא ירד מסדר יומה של האומה הישראלית בשנים האחרונות. תרמו לכך עליתה של מפלגת "כך" בראשותו של הרב מאיר

כהנא, וגילויה בקיץ תשד"מ של "המחתרת היהודית" אשר התנכלה לראשי צורינו ביהודה ושומרון. הויכוח החריף והעמיק לאחר מאורע שחרור המחבלים תמורת שלושת שבויי צה"ל, והשוויון שבין מחבלים לבין "עצורי המחתרת" שעודם כלואים הופר.

בפני המשתתפים בסמפוזיון – הרבנים אהרן ליכטנשטיין, ראש ישיבת הר"עציון; יואל בן-נון, מלמד בישיבת הר"עציון ותושב עפרה; ומשה לוינגר, מקימה של קרית-ארבע ותושב הרובע היהודי בחברון – הועמדו כמה נושאים לדיון:

א. באילו עיניים יש להביט על התופעה שעבודת הכפיים בחקלאות, בתעשייה, בבנין ובשירותים נעשית יותר ויותר מנת חלקם של הערביים? האם יש לראות ב"עבודה הערבית" תופעה שלילית, או שמא בכך מתגשם במשהו חזונו של הנביאים "ובנו בני נכר חומותיך" (ישעיהו ס, י)?

ב. יש הרואים פתרון לבעיית היחסים שבין הרוב היהודי היושב בארץ לבין המיעוט הערבי השוכן בה, בהגירת המיעוט אל מחוץ לגבולות הארץ. להגירה כזו אפשר להביא אם בכפיה ואם ע"י תמריצים. ויש שמציע החלפת אוכלוסין בהסתמך על תקדימים הסטוריים מאז יוסף במצרים, ובמיוחד בהתחשב בכך שעם ישראל כבר נתן את חלקו בחילופי האוכלוסין בעצם קליטת מאות אלפי עולים מארצות המזרח בראשית שנות קיומה של המדינה.

ג. האם יש מקום או צורך בשוויון זכויות למיעוטים הן בבחירה והן בהיבחרות למוסדות השלטון בישראל? האם יתכן שנשיא, ראש ממשלה, או שר יהיו מי שאינם יהודים?

ד. בעקבות המאורעות והחדשות נשאל הצוות מה יחסו לשאלת שחרור "עצורי המחתרת" בעקבות שחרור המחבלים שנכפה עלינו.

ב. הרב יואל בן-נון – עפרה

1. "עבודה ערבית" – עלול היה להיות גרוע יותר

"העבודה הערבית" נבעה משיקול פרגמטי ביותר. לולא היינו מאפשרים להם לעבוד אצלנו, היתה האוכלוסיה הערבית בחבלי יהודה, שומרון ועזה הופכת לסיר לחץ המועד לפורענות. ברובד הציבורי-חברתי יש מחיר להעברת עבודת הכפיים לידיים ערביות, אולם יש לזכור שאילו לא עשינו זאת היה המצב גרוע הרבה יותר.

ברובד הפרטי, כשאדם מעסיק במפעלו נוכרי, ערבי או אחר. יכול להיות בכך צעד לקראת ההופעה של חזון הנביאים "ובנו בני-נכר חומותיך ומלכיהם ישרתונך" (ישעיהו ס, י). אולם החזון הזה כולל את המצב של "מלכיהם ישרתונך". כל עוד מלכיהם נלחמים בנו, בוודאי יש סכנה מסוימת גם בבניית חומותינו על ידם.

2. הגירה בהסכמה – בהחלט! בכפיה – כשום פנים!

הגירה בכפיה פירושה מלחמה קשה נוספת (אם לא יותר מזה), ואין שום סיבה שתצדיק זאת. זה גם נוגד את ההלכה (רמב"ם ה' עכו"ם פ"י הלכה ו'; ראב"ד ו' וכסף-משנה שם), ואיסור המיוחד כלפי מוסלמים עפ"י הקבלה (זוהר סוף וארא).

המציאות היא שהגירה טבעית היתה ונמשכת כל השנים. בימי המנדט ישבו בארץ, ממערב לירדן, כפליים ערבים מיהודים, וגם בשנים האחרונות יש תנועת אוכלוסין ניכרת. הרמת דגל ההגירה המאוולצת רק תביא לתופעות הפוכות ולחזיון האחיזה הערבית בארץ. כמשך הזמן תהיה בע"ה עליה

יהודית גדולה, וגם הגירה ערבית טבעית של כל אלה שלא ירצו לחיות בשלטון ישראל בלי תמריצים ומלחמות (יוסף הצדיק עשה זאת רק לאחר שמכרו המצרים את שדותיהם בתנאי רעב קיצוניים). חוסר סבלנות גובל בדחיקת הקץ ובחוסר אמונה.

3. זכויות האזרח חוצות גבולות מדיניים

בתורתנו אין שוויון כערך מוחלט, להוציא תחומי מוסר יסודיים כגזילה ושפיכות-דמים, ע"ז וניאוף וכדו'. גם בתוכנו אין שוויון גמור – ישראל אינו יכול להיות כהן, וגר-תושב, גם אם הוא מקיים כל ז' מצוות בני נח (נפסק הרמב"ם ביחס למוסלמים שאינם עכו"ם הוא חד-משמעי, ראה תשובתו לעובדיה הגר), אינו יכול להיות כישראל לכל דבר.

לכן נוכרי אינו יכול להתמנות כנשיא, כראש-ממשלה או כשר בישראל, משום ההלכה, "מקרב אחיך תשים עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא" (דברים יז, טו). אבל לעומת שוויון מוחלט יש בתורה יותר מקום לשיתוף פעולה, ורעיון השיתוף יש בו פחות מתח ותחרות מאשר רעיון השוויון.

הלכה זו מקוממת את הליברלים שבתוכנו, והם טוענים עפ"י הפסוק "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (דברים כג, ח), כי איננו יכולים להיות גרועים מהגויים שהעניקו לנו ולאבותינו שוויון זכויות בארצותיהם, גם לבחור וגם להיבחר (ואין טענה לנו מפני שנאתם, כי גם במצרים היה עניו ודיכוי, ובכ"ז ציונה התורה לזכור את החסד).

האמנציפציה של היהודים בגולה היתה לנו צרה גדולה, שגרמה להתבוללות גדולה. **לאור זה**, השאלה איך לנהוג במיעוטים אצלנו כיום נוגעת לאיסור חילול השם ולמצוות קידוש השם, וצריך בזה הכרעת חכמים (הרב הרצוג זצ"ל נטה להתיר את זכות הבחירה, אבל הזכות להיבחר היא סוגיה קשה יותר). ביחס לאוכלוסיה הערבית בישי"ע – איננו שוללים מהם את זכויותיהם. הם מחזיקים באזרחות או בדרכונים של עבר-הירדן, ומקיימים איתה קשרים מלאים. הפרלמנט הירדני לא הופעל מאז מלחמת ששת הימים, אבל יש להם זכות בחירה, ואך טבעי הוא שתופעל. כבר היו תקדימים לזכויות תושב במדינה אחת וזכויות אזרח במדינה הלאומית השכנה, וגם בהחלטת האו"ם על ארץ-ישראל לפני שלושים ושמונה שנה הופיע רעיון זה.

4. כח המלכות נחלש, אבל קיים

דינא דמלכותא דינא נאמר רק כאשר הכל שווים בפני החוק (שו"ע חו"מ שס"ט, ח). בסיס השוויון בפני החוק נשמש כאשר הוענקה חנינה סטיונית למחבלים. משפט צדק כבר לא יוכל להיות, ולכן צריכה המערכת המשפטית לוותר על ההליכים המשפטיים נגד יהודים הנאשמים בטרור. ויתור כזה אין פירושו שמעשים אסורים נעשו כשרים למפרע. עבירה נשארת עבירה, אלא שלא תמיד ניתן לשפוט אותה בידי אדם בצדק.

כח מלכות היה בישראל מרגע הקמת המדינה, ולא רק כוח שופט. בלי מלכות אין גיוס לצבא עפ"י חוק מחייב וכללי. השופטים קראו למלחמה את "המתנדבים בעם" (שופטים ה), אבל רק שאול הקים צבא עפ"י חוקי משפט המלוכה (שמו"א ח; יא, ז; יג, ב). מי שחולק על המלכות משמיט את היסוד לקיומו של צה"ל, ומסכן בכך את כולנו, מפני שכוח ההתנדבות אינו מספיק למלחמת קיומו.

אבל השבוע פגעה המלכות עצמה בכוחה ובבסיס מלחמתה/מלחמתנו בטרור. זו פגיעה ללא תקדים, ולא חולשה שהיתה כל הזמן, ונתגלתה עכשיו. פגיעה כזו מחייבת תיקון כוח המלכות ויסודות המלחמה בטרור, ובעיקר החוקים, ובהסכמה כללית (שחרור העצירים היהודים לא יתקן זאת).

על כולנו להתמודד עם הברור היסודי של סוגיות החוק, המשפט והמשטר, ואנשי התורה צריכים סוף־סוף לקחת חלק בברור הזה, לא תמיד בעקבות מאורעות, אלא כחלוצים ההולכים לפני המחנה.

ג. הרב משה לוינגר – חברון

1. "העבודה הערבית" – תופעה טבעית

החלוקה של האוכלוסיה למקצועות שונים היא חלוקה טבעית. מבחינה זו אין להתייחס אחרת לאימוץ מקצועות מסויימים ע"י האוכלוסיה הערבית, ומקצועות אחרים ע"י האוכלוסיה היהודית. התפלגות המקצועות קיימת לא רק בין הלאומים השונים, אלא גם בתוכו של כל לאום. כל עוד אין היהודי מתייחר בצוארוננו הלבן, וסוג עסקו אינו מביא אותו להשפלת הערבי ולהתנשאות מעליו, אין פסול ב"עבודה הערבית". זוהי תופעה טבעית שהיתה קיימת מאז ומעולם, ואינני רואה במצב הנוכחי התגשמות חזון הנביאים "ועמדו זרים ורעו צאנכם" (ישעיהו סא,ה).

2. עם ישראל אור לגויים בכלל, ובתוך ארצו בפרט

שלוש דעות מקובלות בעם ביחס לשאלת המיעוטים הערבים בישראל:
א. בגלל הסיבוכים יש לסלק את היהודים משטח המריבה, ולאסור עליהם התישבות בו.
ב. יש להוציא בכל דרך אפשרית את בני ישמעאל מכל גבולות הארץ.
ג. זו הקיום בין יהודים לערבים יסתדר במשך הזמן, ומדינת ישראל תהפוך להיות מדינת ישראל וישמעאל.

בציבור שלנו אין צורך לטרוח ולסתור את הדעה הראשונה. את צורת החשיבה של הדוגלים בדעה ב' אין הציבור בישראל מסוגל לאמץ. יתר על כן: מצד האמת לא זוהי דרכה של תורה. לעם ישראל יש שליחות כלפי העולם כולו, והיא אותה שליחות שנטל על עצמו אברהם אבינו "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח,יט). הדוגל בשוביניזם שמדינת ישראל נועדה ליהודים בלבד מועל בשליחות זו. מדינת ישראל צריכה להאיר את הדרך לעולם כולו, ולא יתכן שהיא לא תאיר דרכה ליושבים בתוכה. אולי גם זה כלול – באיזו מידה – ב"עניי עירך קודמים". ואכן במידה מסוימת הצלחנו עד כה במילוי שליחות זו. אי הסדר החוקי והשחיתות ששררו בשטחי יהודה, שומרון ועזה עד מלחמת ששת הימים נעלמו במידה רבה. אך עדיין רבה הדרך לפנינו. בין השאר אסור שניתן לערבים להשליט בארצנו את חוקי הטרור והרצח שלהם. גם זה במסגרת שליחותנו בעולם. לצורך מילוי שליחותנו חובתנו היא שיהודים ינהלו את המדינה, ואסור שהגה השלטון ינתן בידי נוכרים, בין בישיבה בכנסת ובין בישיבה בממשלה. מלוא הכבוד וזכויות הפרט – כן קביעת דרכה של מדינת ישראל – לא.

במסגרת שליחותנו זו אנו יושבים בתוככי הערים המאוכלסות ברובן ע"י הערבים. כמובן אנו עושים זאת לא רק בגלל שליחותנו הלאומית, אלא גם ולפעמים בעיקר משום מצות ישוב ארץ ישראל ומטעמי בטחון. מגורים בתוך הערים בולמים את האווירה העוינת האש"פית בקרב הערבים. פירות בלימה זו אינם ניכרים מיד, אך זהו מצב נורמלי, ומטבע הדברים שיתן אותותיו רק לאחר מספר שנים.

3. "עצורי המחתרת" – אינם מורדים במלכות ואינם רוצחים

כשנתגלתה "המחתרת היהודית" דיברו רבים בגנותה כמורדת במלכות. אולם לדעתי מבחינה זאת אין מדינת ישראל וממשלתה מהווים מלכות. מלכות שאינה מצליחה ואינה דואגת לכך שיתקיים בה "כל

איש אשר ימרה את פיך וכו'" (יהושע א,יח) אינה מלכות, שרשאית לפתע לדרוש את זכויותיה דוקא מהאזרחים היהודים. הדבר נכון בכל תקופה, אך במיוחד לאחרונה כשחולשתה של "המלכות" נתגלתה במלוא מערומיה, בכניעתנו לטרור ובשחרור מעל לאלף מחבלים־רוצחים.

אינני טוען שחולשת המלכות היא סיבה מספקת לנטילת החוק לידיים. עדיין יש כח מלכות מסוים בידי הצבא, וזהו תפקידו ולא תפקיד האזרח. אינני סובר גם כן שאת בעיית הר הבית יש לפתור באמצעות טוריות ואתי חפירה. בשלב זה של האתחלת דגאולה יש לנו הסבלנות והסובלנות לטיפול בדברים גדולים אלו. אולם עדיין אינני רואה בכך מרידה במלכות. מי שרואה במעשי הקבוצה המכונה "מחתרת יהודית" מרידה במלכות אין מקום שיתמוך אפילו בחנינה ליחידים מתוך קבוצה זו. לדעתי יש מקום לתבוע חנינה דוקא מתוך העדר מלכות.

מי שבא בתביעה לאנשים אלו שהם עברו על לא־תרחצ, גם הוא אינו צודק. לאור המצב של חוסר מעש מצד הממשלה, ההסתה לרצח מצד ראשי הערים הערביים, היתה פעולתם הבלתי חוקית של "עצורי המחתרת" מעשה של התגוננות. לכתחילה אסור היה להם לפעול כפי שפעלו, אך לשפוט אותם אחר מעשה – זהו ענין אחר.

למען האמת: יש מידה של צביעות בדבריהם של המתנגדים לשחרור "עצורי המחתרת" מכיון שהם עשו מעשים לא חוקיים, שהרי אפילו כשעשינו מעשים חוקיים הביעו אותם חוגים את התנגדותם. וכי היה מאבק צודק יותר ממאבקנו נגד השלכת האבנים על התחבורה היהודית בדרכי יהודה ושומרון! גם כשאבקנו על כך הביעו אותם חוגים את התנגדותם.

ועוד סיבה המצדדת בשחרורם של חברים אלו: יהיה זה אבסורד שלחבלנים המרצחים ניתנה חנינה סיטונית, והם מהלכים חפשים ברחובות, ואילו העצורים היהודים, שניסו להגן מפני מעשיהם, לכודים מאחורי סורגים ובריח.

ב. הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין – ראש ישיבת הר עציון

1. השחרור מהעבודה מביא לידי חטא

את התופעה של עבודת כפיים הנעשית ע"י ערבים יש לבחון בשני מישורים. במישור האידיאלי של חזון אחרית הימים, ובמצאות ימינו. בחזון הנביאים בודאי יהיה זה אידיאלי אם נזכה ומלאכתנו תיעשה בידי אחרים, ואנו נהיה פנויים ללימוד תורה. אולם במצבנו הנוכחי השחרור מנטל העבודה מביא לחיי בטלה ושעמום, וממילא לחטא. כשאין בעקבות שחרור זה עיסוק רוחני – הרי שבשחרור זה אין ברכה. בדומה לכך: רבים הם מאמרי חז"ל המדברים בשבח העבודה, האמנות והיצירה. כל זאת כשחיים אלו עומדים מול חיי עצלות. אולם כשהמלאכה ניצבת מול העיסוק בתורה ומול עבודת השם, אז נראים הדברים בפרספקטיבה אחרת, וכמו שכתב הרמב"ם בסיום הלכות מלכים: לא נתאו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגויים, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמות, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה וכו'.

2. "ראש־קטן" ולא מורי העולם

הדרכים היחידות להשיג הגירה היא בדרך של "אונס" או בדרך של "מפתח". שתי דרכים אלו הן בלתי מציאותיות ובלתי מוסריות. אפילו חילופי אוכלוסין מהווים בעיה מוסרית, שכן הם כרוכים בנישול, בטלול ובהגלייה ללא הצדקה מספקת.

אין למצוא כל הצדקה בכך שאנו כביכול עשינו את חלקנו בחילופי האוכלוסין בקליטת העליה

היהודית מארצות המזרח. בכלל ראייה כזו מקוממת אותי. קליטה זו היא מהדברים הנפלאים ביותר שעשתה מדינת ישראל מאז קומה. מי שמתייחס לקליטה זו כאקט של חילופי אוכלוסין, ואפילו לצורך טקטי בלבד – מוריד את ערכה של פעולה נפלאה זו שנעשתה מתוך הרגשת אחווה עלאית שבתוך עם ישראל.

הרב לוינגר (ראה לעיל) מעמיד בראש סדר יומה הלאומי של אומתנו את השליחות הלאומית להיות אור לגויים. הוא מתעלם מכך שאת בעיותינו הפנימיות טרם פתרנו, ומתפנה לעסוק בחינוך העולם כולו. זו הוא דחיקת הקץ במחיר דמים – במחיר חייהם של יהודים שנהרגו ליד "בית הדסה" בחברון. אני בעל "ראש קטן", אינני בא לדחוק את הקץ. את תלמידי אמצא לי בקרב ישראל, ואינני מחפש אותם בשלב זה בין האומות בכלל ובין הערבים בפרט.

3. היהדות איננה שוויונית

בהלכה אין שוויון לגרים בנושא התמנויות, ואין שוויון גם לגויים היושבים בארץ ישראל. בדוחק אפשר היה להתגבר על הבעיה ההלכתית בתנאים של בחירות דמוקרטיות, אולם במצב האידיאלי בודאי שיהיה עלינו לקיים את הצווי "מקרב אחיך תשים עליך מלך".

4. חנינה לרוצחים (!?)

אפילו מי שדוגל בשוויון בכל לא יוכל לטעון בשם השוויוניות להתייחס לסחטנות יהודית כמו לסחטנות של גויים. הדוגל בשוויון בא בשם החוק, אך במסגרת החוק אסור להכנע לסחטנות. כניעה אחת אסור שתגרור בעקבותיה כניעה נוספת.

את מעשיהם של המכונים "עצורי המחותרת היהודית" אין לדון מצד שאלת המרידה במלכות. שאלה זו היא כאין וכאפס לעומת פשע הריגת אנשים חפים מפשע. חומרת פשע זה מקהה כל שאלה בנושא המלכות, אם היא תקיפה מספיק או פחות. העמדת שאלת המרידה במלכות בראש יש בה משום קהות חושים ואטימות לב. בכך מעמידים את המלכות למעלה מן המוסר.

אם יש מקום לחנינה, הרי בודאי שלא חנינה סיטונית של כל הקבוצה, אלא חנינה אינדיבידואלית דיפרנציאלית מתוך התחשבות במעשה שבעטיו נענש כל עצור, ובהתייחסותו למעשה בדיעבד. מי שדבק עדיין במעשיו, וסובר שבצורה זו או אחרת זכותו היא ליטול את החוק לידי, הרי הוא בבחינת מי ששב על קיאו.